

СУЧАСНИЙ СТАН ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ CURRENT STATUS OF TAXATION OF INDIVIDUAL INCOME IN UKRAINE

У статті проаналізовано сучасний стан оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, досліджено значення податкових важелів у механізмі регулювання доходів фізичних осіб. Здійснено аналіз надходжень податку на доходи фізичних осіб до Зведеного та місцевих бюджетів, у ході якого встановлено, що податок на доходи фізичних осіб зберігає позицію одного з найвагоміших за обсягом джерел наповнення дохідної частини як Зведеного бюджету, так і місцевих бюджетів України. Розглянуто недоліки механізму оподаткування доходів громадян в Україні та виявлено, що ключовим є єдиний підхід до застосування податкових ставок під час оподаткування фізичних осіб із різними рівнями доходів. Запропоновано впровадження прогресивних ставок податку, що дасть можливість перемістити податкове навантаження з фізичних осіб із малими доходами на осіб, які одержують великі доходи. За результатами дослідження визначено основні тенденції оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та обґрунтовано напрями підвищення його ефективності.

Ключові слова: податки, податкова система, доходи фізичних осіб, податок на доходи фізичних осіб, податковий механізм, адміністрування податків, податкові надходження.

В статті проаналізовано сучасний стан оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, досліджено значення податкових важелів у механізмі регулювання доходів фізичних осіб. Здійснено аналіз надходжень податку на доходи фізичних осіб до Зведеного та місцевих бюджетів, у ході якого встановлено, що податок на доходи фізичних осіб зберігає позицію одного з найвагоміших за обсягом джерел наповнення дохідної частини як Зведеного бюджету, так і місцевих бюджетів України. Розглянуто недоліки механізму оподаткування доходів громадян в Україні та виявлено, що ключовим є єдиний підхід до застосування податкових ставок при оподаткуванні фізичних осіб із різними рівнями доходів. Предложено внедрение прогрессивных ставок налога, что позволит переместить налоговое бремя с физических лиц с малыми доходами на лиц, которые получают большие доходы. По результатам исследования определены основные тенденции налогообложения доходов физических лиц в Украине и обоснованы направления повышения его эффективности.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, доходы физических лиц, налог на доходы физических лиц, налоговый механизм, администрирование налогов, налоговые поступления.

УДК 336.226.11(477)

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.47-58>

Ярема Я.Р.

д.е.н., доцент,
професор кафедри обліку і аудиту
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Білозір В.І.

магістр
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Yarema Yaroslav

Ivan Franko National University of Lviv

Bilozir Volodymyr

Ivan Franko National University of Lviv

The article analyzes the current state of taxation of personal income in Ukraine, investigates the importance of tax levers in the mechanism of regulation of personal income. It is established that in the current economic conditions, an important task of public policy is to create appropriate preconditions for the functioning of an effective tax system. As an economic category and an important tool for regulating the relationship between citizens on the one hand and the state on the other, the tax system in market conditions is the main effective means of influence of the state on the economic activity of citizens and control over the process of formation and distribution of personal income of the population. In today's environment the role of taxation of personal income in the budgetary and social sense is increasing. Thus, personal income tax occupies a leading position in the tax system of the state as its obligatory component. Therefore, the main function performing this tax is fiscal. The analysis of revenues of the personal income tax to the Consolidated and local budgets was carried out. Almost a third of the revenues of the local budgets of Ukraine is generated by the personal income tax. As a part of tax revenues of local budgets of Ukraine, the personal income tax was more than 70.0% during 2011-2014 and more than 50.0% during 2015-2018. The shortcomings of the mechanism of taxation of incomes of citizens in Ukraine are also considered and it is revealed that the key is the unified approach in the application of tax rates for taxation of individuals with different levels of income. The introduction of progressive tax rates is proposed, which will make it possible to shift the tax burden from low-income individuals to high-income earners. According to the results of the research, the main trends of taxation of personal income in Ukraine are identified and the directions of increasing its efficiency are substantiated. In particular, it is necessary to increase the tax base by raising wages for workers, ensuring a policy of promoting employment, improving the investment climate, improving the tax culture in the region and in the country as a whole.

Key words: taxes, tax system, personal income, tax on income of individuals, tax mechanism, administration of taxes, tax revenues.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах важливим завданням державної політики є створення відповідних передумов для функціонування ефективною податкової системи. Як економічна категорія та важливий інструмент регулювання взаємовідносин між громадянами, з одного боку, та державою – з іншого, податкова система в ринкових умовах є основним дієвим засобом впливу держави на економічну активність громадян і контролю над процесом утворення та розподілу особистих доходів населення. Ефективно забезпечувати такі функції вона може тільки у разі забезпечення комплексного регулювання як на етапі правового регламентування, так і на етапі реалізації на практиці на рівні законодавчої та виконавчої гілок влади. Таким чином, податкова система, будучи

важливим чинником впливу на стан економічної діяльності громадян та, як наслідок, на економіку країни, потребує державного регулювання.

В Україні неодноразово здійснювалося часткове реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб, що проявлялося у зміні ставок оподаткування, розміру рівня доходу вивільненого з оподаткування тощо. Незважаючи на це, застосування податкових важелів у механізмі регулювання доходів фізичних осіб не було достатньо ефективним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження теоретичних проблем формування та функціонування ефективного механізму оподаткування, а також застосування податкових важелів під час регулювання доходів

фізичних осіб належить вітчизняним ученим: О. Амоші, О. Василюку, В. Вишневіському, В. Геєцю, І. Лукінову, І. Луніній, П. Мельнику, А. Соколо-вській, В. Суторміній, В. Федосову, М. Чумаченку, Л. Шаблістий та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та обґрунтування напрямів підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оподаткування доходів фізичних осіб є важливим елементом у фінансовому механізмі держави. У результаті перерозподілу доходів фізичних осіб, з одного боку, забезпечується корегування розмежування в доходах окремих фізичних осіб, а з іншого – формується фінансова база держави. Сфера перерозподілу доходів фізичних осіб є одним з основних фінансових ресурсів держави.

В умовах ринкових відносин в Україні все більшого значення у формуванні доходної частини бюджетів різних рівнів набувають податкові надходження. При цьому податок на доходи фізичних осіб є одним з основних видів податкових надходжень і значним джерелом доходів місцевих бюджетів.

У сучасних умовах зростає роль оподаткування доходів фізичних осіб у бюджетному та соціальному значенні. Так, податок на доходи фізичних осіб займає у податковій системі держави провідне місце як її обов'язковий складник, тому головною функцією, що виконує цей податок, є фіскальна.

Для дослідження значення податку на доходи фізичних осіб щодо формування доходної частини бюджету проаналізуємо динаміку надходжень податку та його питому вагу у Зведеному та місцевих бюджетах України (табл. 1).

За досліджуваний період податкові надходження Зведеного бюджету України зросли майже у три рази. Надходження від податку на доходи фізичних осіб збільшилися у 3,8 рази (із 60,2 млрд. грн у 2011 р. до 229,9 млрд. грн у 2018 р.). Його частка в надходженнях Зведеного бюджету України збільшилася з 15,1% у 2011 р. до

19,4% у 2018 р. У загальних обсягах податкових надходженнях Зведеного бюджету України частка податку на доходи фізичних осіб збільшилася з 18,0% у 2011 р. до 23,3% у 2018 р.

Майже третя частина доходів місцевих бюджетів України формується за рахунок податку на доходи фізичних осіб. У складі податкових надходженнях місцевих бюджетів України податок на доходи фізичних осіб становив понад 70,0% протягом 2011–2014 рр. та понад 50,0% протягом 2015–2018 рр. Отже, податок на доходи фізичних осіб зберігає позицію одного з найвагоміших за обсягом джерел наповнення доходної частини як Зведеного бюджету, так і місцевих бюджетів України.

Обсяг надходжень від податку на доходи фізичних осіб знаходиться під впливом різних чинників, зокрема чисельності працюючих осіб, розміру їхніх доходів, розміру податкових ставок та ін.

Податковим законодавством передбачено включення доходів із різноманітних джерел до бази оподаткування податку на доходи фізичних осіб, проте в Україні переважно він є податком із заробітної плати.

У структурі надходжень податку на доходи фізичних осіб у Зведений бюджет України переважає податок, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати (понад 70,0%) (табл. 2). У складі податку на доходи фізичних осіб у дохід бюджету надходить військовий збір (уведено у 2014 р. як тимчасовий засіб наповнення бюджету в надзвичайних умовах), питома вага якого становить понад 8,0% від загальних надходжень податку.

У 2016–2018 рр. частка податку, що сплачувалася податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата становила в середньому 6,3%, частка податку з доходу у вигляді процентів – 3,4%. Отже, роль податку з інших доходів у наповненні бюджету залишається другорядною, а це свідчить, що механізм оподаткування доходів фізичних осіб не можна вважати достатньо ефективним.

Таблиця 1

Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб у Зведений та місцеві бюджети України за 2011–2018 рр.

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Доходи Зведеного бюджету, млрд грн	398,6	445,5	442,8	456,1	652,0	782,8	1016,9	1184,3
Податкові надходження Зведеного бюджету, млрд грн (ПН)	334,7	360,6	354,0	367,5	507,6	650,8	828,2	986,3
Податок на доходи фізичних осіб, млрд грн	60,2	68,1	72,2	75,2	100,0	138,8	185,7	229,9
у % до доходів Зведеного бюджету	15,1	15,3	16,3	16,5	15,3	17,7	18,3	19,4
у % до ПН Зведеного бюджету	18,0	18,9	20,4	20,5	19,7	21,3	22,4	23,3
Доходи місцевих бюджетів, млрд грн	181,5	225,3	221,0	231,7	294,5	366,1	502,1	562,4
Податкові надходження місцевих бюджетів, млрд грн (ПН)	73,1	85,8	91,2	87,3	98,2	146,9	201,0	232,5
Податок на доходи фізичних осіб, млрд грн	54,1	61,1	64,6	62,6	54,9	79,0	110,6	138,1
у % до доходів місцевих бюджетів	29,8	27,1	29,2	27,0	18,6	21,6	22,0	24,5
у % до ПН місцевих бюджетів	74,0	71,2	70,8	71,7	55,9	53,8	55,0	59,4

Джерело: розраховано на основі даних [4]

Таблиця 2

**Структура надходжень податку на доходи фізичних осіб
за категоріями платників податків до Зведеного бюджету України у 2016–2018 рр.**

Показники	2016 р.		2017 р.		2018 р.	
	сума, млрд грн	питома вага,%	сума, млрд грн	питома вага,%	сума, млрд грн	питома вага,%
Надходження податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), у тому числі:	138,8	100,0	185,7	100,0	229,9	100,0
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати	97,9	70,5	139,8	75,3	175,2	76,2
ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами	8,2	5,9	9,7	5,2	11,7	5,1
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата	9,1	6,5	11,5	6,2	14,5	6,3
ПДФО, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	3,0	2,2	3,6	2,0	4,5	2,0
Податок на доходи фізичних осіб із доходу у вигляді процентів	7,6	5,5	6,0	3,2	5,3	2,3
ПДФО з інших доходів	1,5	1,1				
Військовий збір	11,5	8,3	15,1	8,1	18,7	8,1

Джерело: розраховано на основі даних [4]

Одними з визначальних чинників зростання податкових надходжень є збільшення податкової бази на основі зростання доходів населення, здійснення політики сприяння зайнятості населення, підвищення податкової культури в регіоні та державі у цілому.

Основним оподатковуваним місячним доходом фізичних осіб є їхня заробітна плата. Динаміку окремих складників доходів фізичних осіб представлено на рис. 1.

За період 2015–2017 рр. спостерігається чітка тенденція до зростання частки заробітної плати у складі грошових доходів населення (від 40,0% у 2015 р. до 45,6% у 2017 р.). У структурі доходів населення доходи у вигляді прибутку та змішаних доходів становили трохи більше 18%, а доходи від власності – лише 3,0–4,5%.

Обсяги надходжень до бюджету податку на доходи фізичних осіб залежать від низки економічних показників, зокрема середньомісячної заробітної плати, кількості зайнятого населення працездатного віку, рівня безробіття.

Проаналізуємо динаміку окремих економічних показників, які впливають на обсяги надходження податку на доходи фізичних осіб (табл. 3).

За досліджуваний період середньомісячна заробітна плата зросла на 71,0%, що позитивно вплинуло на збільшення доходів населення та, відповідно, сум податку на доходи фізичних осіб.

Іншим важливим чинником, що впливає на обсяг податкових надходжень із доходів фізичних осіб, є чисельність працюючих. Вона залежить від політики сприяння зайнятості населення, що проводиться в регіоні та державі у цілому. Одним із

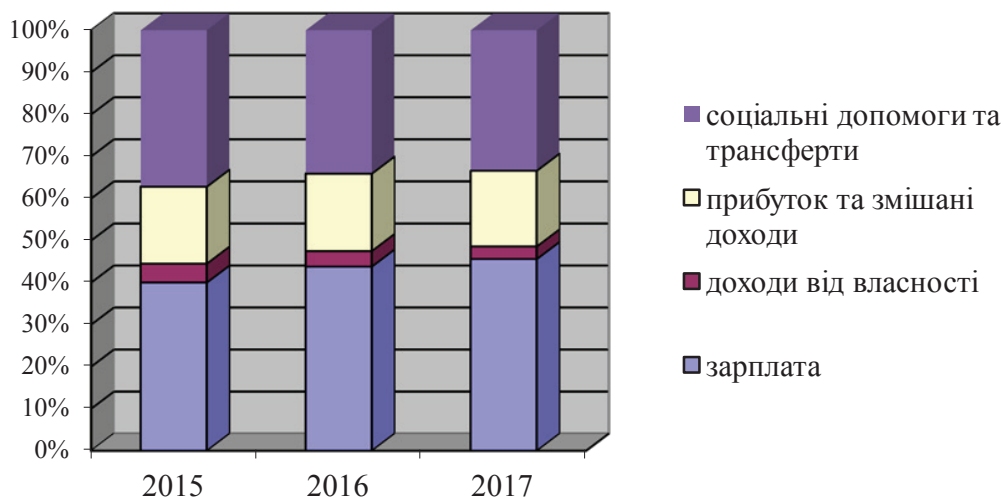

Рис. 1. Структура доходів фізичних осіб в Україні у 2015–2017 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [6]

Динаміка окремих економічних показників, які впливають на обсяги надходження податку на доходи фізичних осіб

№п/п	Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1.	Середньомісячна заробітна плата, грн	5183	7104	8865
2.	Зайняте населення працездатного віку, тис осіб	15626,1	15495,9	15718,6
3.	Безробітне населення, тис осіб	1677,5	1697,3	1577,6

Джерело: побудовано на основі даних [6]

негативних чинників, що в кінцевому підсумку призводить до зменшення надходжень до бюджету податкових коштів, є безробіття.

У 2017 р. кількість зайнятого населення працездатного віку зменшилася проти попереднього року на 130,2 тис осіб (0,8%), кількість безробітного населення – збільшилася на 19,8 тис осіб (1,2%).

У 2018 р. кількість зайнятого населення працездатного віку збільшилася проти попереднього року на 222,7 тис осіб (1,4%), кількість безробітного населення – зменшилася на 119,7 тис осіб (7,1%).

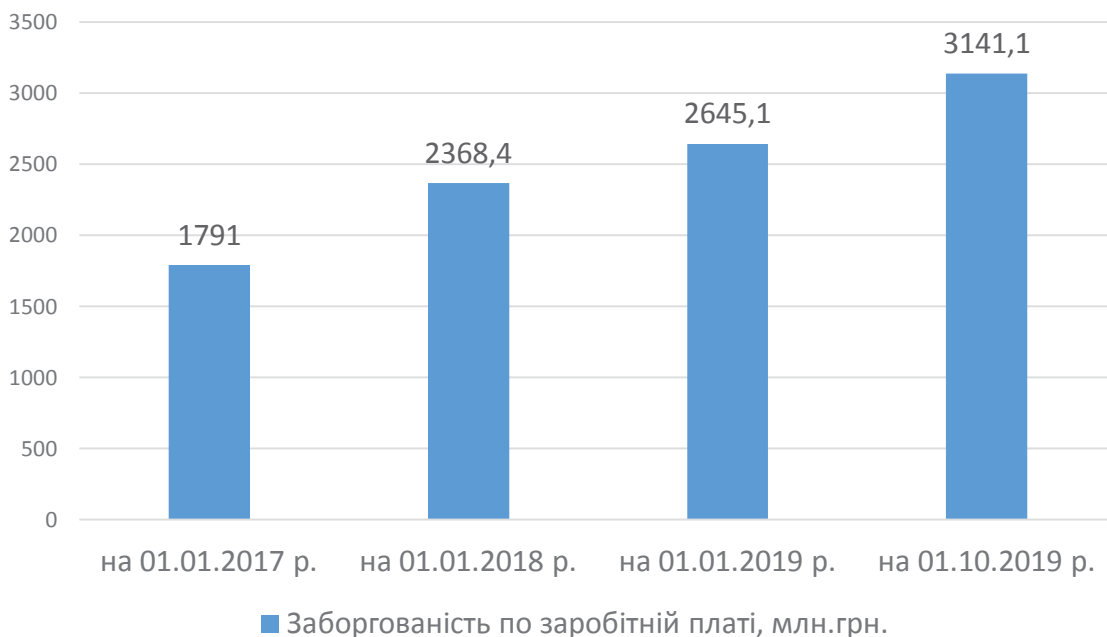
Негативним чинником, що впливає на обсяг надходжень податку на доходи фізичних осіб, є заборгованість по заробітній платі, яка має тенденцію до збільшення (рис. 2).

Станом на 01.01.2018 заборгованість із виплати заробітної плати становила 2368,4 млн. грн, або на 32,2% більше, ніж на 01.01.2017. Станом на 01.01.2019 заборгованість із виплати заробітної плати збільшилася проти попереднього періоду на 11,7% і становила 2645,1 млн. грн. Станом на 01.10.2019 заборгованість із виплати заробітної плати становила 3141,1 млн. грн, тобто збільшилася порівняно з показником на початок року на 496,0 млн. грн, або на 18,7%.

Незважаючи на позитивну динаміку щодо мобілізації податку на доходи фізичних осіб до бюджетів, зазначимо, що в ході справляння цього порівняно молодого податку виникла низка проблем, викликаних численними змінами механізму прибуткового оподаткування громадян [5].

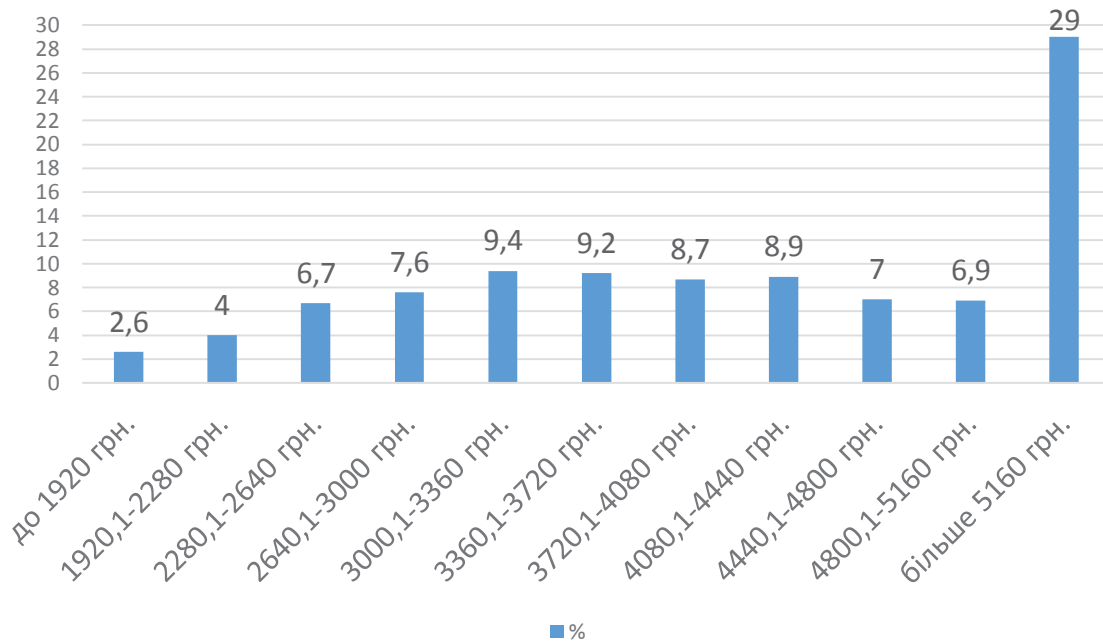
Ключовим недоліком механізму оподаткування доходів громадян в Україні, що в часи фінансової нестабільності може призвести до соціальних заворушень, є зрівнялівка в застосуванні податкових ставок. Такий підхід до прибуткового оподаткування є вкрай негативним, адже статистичні дані свідчать, що в українському суспільстві понад 90% населення мають низькі доходи і лише близько 10% – надвисокі [3, с. 30]. Без перебільшення можна стверджувати, що завдяки єдиним ставкам податку на доходи фізичних осіб громадяни України з порівняно невисокими доходами стали сплачувати податок за тих співвітчизників, доходи яких є значно вищими [5].

Аналіз розподілу населення України за рівнем доходів (рис. 3) показав, що в 2018 р. переважна частина населення (71,0%) отримувала доходи від 1920 грн. до 5160 грн.

Рис. 2. Динаміка сум заборгованості з виплати заробітної плати в Україні за 2017–2019 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [6]

Рис. 3. Розподіл населення України за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів за 2018 р.

Джерело: побудовано на основі даних [6]

Нерівномірність і несправедливість чинної системи оподаткування фізичних осіб створює передумови для розвитку і процвітання тіньової економіки, обмеження бюджетних надходжень держави.

У багатьох розвинених країнах справляння податку на доходи фізичних осіб здійснюється за прогресивною шкалою. Діапазон ставок податку – від 20% до 30% на Кіпрі, від 15% до 45% – у Німеччині, від 23% до 43% – в Італії. Здавалося б, ставки податку дуже високі, але слід ураховувати, що в усіх країнах встановлено досить значні неоподатковувані мінімуми і надаються пільги на різних підставах [1, с. 210].

У зарубіжних країнах уряди у своєму прагненні до соціальної справедливості оподаткування як основної мети податкової політики встановлюють різні системи оподаткування доходів фізичних осіб, мають як схожі риси, так і певні особливості. Досвід зарубіжних країн із найбільш високим рівнем життя показує, що для забезпечення принципу справедливості оподаткування як інструмент перерозподілу доходів практично всі вони використовують прогресивне оподаткування [2, с. 121].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, податок на доходи фізичних осіб відіграє значну роль у формуванні доходів як Зведеного бюджету, так і місцевих бюджетів України, а також виступає основним регулятором у системі регулювання доходів фізичних осіб.

Одним із напрямів удосконалення механізму адміністрування податку на доходи фізичних осіб має стати запровадження прогресивних ставок податку, що дасть можливість перемістити подат-

кове навантаження з фізичних осіб із малими доходами на осіб, які одержують великі доходи, та забезпечити принцип справедливості оподаткування.

Для підвищення ефективності оподаткування доходів фізичних осіб в Україні необхідно збільшити податкову базу шляхом підвищення заробітної плати працюючим особам, здійснення політики сприяння зайнятості населення, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення податкової культури в регіоні та державі у цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущенко В.Л. Податкові важелі та стимули розвитку господарських систем (теоретичні засади та практика використання). Ірпінь : НУДПСУ, 2013. 210 с.
2. Баранник Л.Б. Аналіз фіскальної ефективності стягнення податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Економічний вісник*. 2017. № 4. С. 113–123.
3. Демиденко Л.М. Оподаткування доходів громадян: досвід США та України. *Фінанси України*. 2005. № 9. С. 30–33.
4. Звіт Державного казначейства України про виконання Зведеного бюджету України. URL : <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/doccatalog/list?currDir=45108> (дата звернення: 10.06.2019).
5. Непочатенко О.О. Оновлений механізм справляння податку на доходи фізичних осіб: проблеми та перспективи. *Економіка. Управління. Інновації*. 2016. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_1_16 (дата звернення: 10.06.2019).
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.06.2019).

REFERENCES:

1. Andrushchenko V.L. (2013) *Podatkovi vazheli ta stymuly rozvytku hospodarskykh system (teoretychni zasady ta praktyka vykorystannya)* [Tax levers and incentives for the development of economic systems (theoretical foundations and practice)]. Irpin: National University of the State Tax Service of Ukraine. (in Ukrainian)
2. Barannik L.B. (2017) Analiz fiskalnoyi efektyvnosti styahnennya podatku na dokhody fizychnykh osib v Ukrayini [Analysis of fiscal efficiency of tax collection on the income of individuals in Ukraine]. *Economic Bulletin*, no. 4, pp. 113–123.
3. Demidenko L.M. (2005) Opodatkuvannya dokhodiv hromadyan: dosvid SSHA ta Ukrayiny [Taxation of citizens' income: experience of the USA and Ukraine]. *Finance of Ukraine*, no. 9, pp. 30–33.
4. Report of the State Treasury of Ukraine on the implementation of the Consolidated Budget of Ukraine. Available at: <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/en/doccatalog/list?currDir=45108> (accessed 10 June 2019).
5. Nepochatenko O.O. (2016) Onovlenyy mekhanizm spravlyannya podatku na dokhody fizychnykh osib: problemy ta perspektyvy [The updated mechanism of taxation on personal income: problems and prospects]. *Economy. Management. Innovation*, [Electronic resource]. Resource access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_1_16 (accessed 10 June 2019).
6. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 10 June 2019).